

УДК 37(09)

Світлана Попиченко

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стрімкий розвиток суспільних перетворень, активне впровадження нових наукових винаходів у життя соціуму суттєво вплинули на вимоги, що висувуються перед освітніми системами. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта на найближчу перспективу вважає за свій пріоритет уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що зможуть задовольнити потреби інформаційного суспільства та здатні підготувати молодь до виконання нових завдань у майбутньому. Саме тому ситуація сьогодення диктує необхідність нових підходів до підготовки педагогів, здатних швидко адаптуватися до змін, психологічно освічених щодо специфіки взаємодії з людьми, готових постійно розвивати свою особистість.

Оновлення, реформування дошкільної освіти як початкової ланки національної системи освіти можливо за умови ефективної педагогічної діяльності фахівців, реалізації їхнього особистісно-творчого потенціалу, високого рівня загальної культури та психологічної компетенції, педагогічної майстерності та професіоналізму. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» «педагогічний працівник дошкільного навчального закладу – особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки» [2, с. 23]. У зв'язку з означеним актуальною є проблема формування фахівців дошкільної освіти, підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Покоління нових педагогів – це не тільки люди, молодші за віком, а нові професіонали, які розуміють, що успіх їхньої діяльності полягає, перш за все, у роботі над собою, створенні власного іміджу, взаєминах з іншими. У зв'язку з необхідністю формування нового покоління педагогічних працівників питання створення, розвитку та збереження власного іміджу набуває особливої ваги.

Імідж педагога – складний феномен, який містить різні фактори. Але головним для іміджу є його комунікативна функція, що передбачає: передачу інформації з метою отримання відповіді; взаємини з аудиторією; обмін думками та переживаннями; досягнення взаєморозуміння тощо. Сукупність взаємопов'язаних здібностей, умінь, знань, які забезпечують ефективний перебіг означеної функції, визначають як комунікативну компетентність педагога.

Особливості комунікативної компетенції досліджували як зарубіжні (Г. Грайс, К. Крафт, К. Менг та ін.), так і вітчизняні науковці (А. Богуш, Л. Божович, В. Звягінцев, І. Зимня, Д. Ізаренков, О. Соботович, Н. Хомський, Л. Щерба та ін.). Вивченням іміджу займались М. Вудкок, П. Генон, А. Калюжний, Ф. Кузін, Е. Соловйов, Д. Френсіс, В. Шепель та ін.

У педагогічній науці існують підходи, які розглядають формування педагога як творця, новатора, майстра своєї справи (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Зязюн, В. Кан-Калик, С. Лисенкова та ін.). Особливо цінним з цього погляду є творчий доробок відомого педагога-мислителя В. О. Сухомлинського. Для вивчення професійних та особистісних якостей педагогів дошкільного профілю вагоме значення мають праці Л. Артемової, А. Богуш, О. Кононко, В. Кузя та ін.

Метою статті є зосередження уваги на ролі комунікативної компетенції в технології створення іміджу педагога у світлі ідей видатного педагога-дослідника В. Сухомлинського.

Слово «імідж», як відомо, англійського походження, дослівно означає «образ». У нашій країні поняття «імідж» з'явилося порівняно недавно, частково через зустріч із західною культурою – її літературними джерелами, нормами життя, а частково через власні перетворення у вітчизняній політиці, економіці, культурі, освіті, які сприяли пошуку альтернативних шляхів вирішення проблем, що виникли.

І. Ладанов стверджує: «Під іміджем розуміють образ людини, як правило, авторитетної та такої, яка має високий соціальний статус (позитивну оцінку ззовні)» [3, с. 103]. Поняття іміджу охоплює не тільки природні властивості особистості, але й спеціально вироблені: воно пов'язане як із зовнішнім виглядом, так із внутрішнім змістом людини, її психологічним типом, риси якого відповідають запитам часу та суспільства.

Імідж потрібний сьогодні людині будь-якої професії (політику, лікарю, торговельному працівнику та ін.). Але, насамперед, він необхідний у педагогічній діяльності. Імідж педагога – це емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості вихованців, батьків, колег, соціального оточення.

Головний організатор педагогічного процесу, центральна, ключова особистість у дошкільному навчальному закладі – педагог-вихователь. Від нього значною мірою залежить розвиток особистості і пізнавальних процесів дошкільників, їхнє здоров'я, підготовленість до навчання в школі.

В. Сухомлинський зазначав, що на процес виховання людської особистості впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає «особа педагога з усіма його духовними багатствами й цінностями, з його мудрістю, знаннями, уміннями, захопленнями, життєвим досвідом, інтелектуальними, естетичними, творчими потребами, інтересами, прагненнями» [7, с. 147].

З погляду визначного педагога-дослідника, виховання людини потребує складної, цілеспрямованої, планомірної і систематичної праці. Професія педагога – особлива і надзвичайно відповідальна: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [7, с. 5].

Ми виокремили найзначущі складники іміджу педагога:

– зовнішній вигляд, що передбачає не лише вміння правильно одягатись, а й здатність демонструвати свій розум, професійні навички і здібності, виявляти любов і турботу до дітей;

– внутрішній образ – це культура педагога, установки, погляди, характер, емоційне ставлення до дійсності;

– професійно-педагогічне спілкування як підґрунтя виховання, що дає змогу цілеспрямовано реалізовувати комплекс заходів щодо формування гармонійно розвиненої особистості вихованців.

Відтепер можемо стверджувати, що педагогічне спілкування є чинником, який формує імідж педагога. Воно стосується різних взаємин – між керівником і колективом педагогів, педагогів між собою, своїми вихованцями, батьками, громадськістю. У системі освіти спілкування має виконувати роль партнерства, взаєморозуміння та підтримки, толерантності один до одного. В. Сухомлинський зазначає: «Невикорінною духовною потребою будь-якої людини є спілкування з людьми, у спілкуванні з ними вона знаходить радість і повноту життя» [7, с. 6]. Власне від особливостей педагогічного спілкування залежить оптимізація навчально-виховного процесу, психологічний клімат у дитячому колективі, максимальна реалізація потенціалу кожної дитини, розкриття її задатків, вияв творчості, формування впевненості у своїх можливостях. Педагогічне спілкування вихователя з дітьми має викликати довіру, співтворчість, симпатію і прихильність, радість від взаємодії: «Як треба дорожити безмежним дитячим довір'ям, яким мудрим, люблячим захисником дитини треба бути вихователеві, щоб між ним і дітьми завжди зберігалась гармонія людських, щирих, доброзичливих стосунків» [7, с. 285].

Сучасною ознакою реалізації педагогічного спілкування є його особистісно орієнтоване спрямування, яке забезпечується, на думку І. Беха, такими основними позиціями педагога стосовно дитини, як розуміння, визнання, прийняття [1]. Позиція «розуміння дитини» є домінантною. Вона поєднується з любов'ю до дитини. Результатом розуміння є виявлення потреб та індивідуальних особливостей вихованців, встановлення стосунків позитивної емоційної підтримки і психологічного захисту дитини. На любові до дітей як однієї з головних рис педагога-вихователя концентрує нашу увагу В. Сухомлинський: «Наша любов до

дітей має бути такою, щоб у дитини пробуджувалася чутливість серця до навколишнього світу, до всього, що створює людина, що служить людині, і, звичайно, насамперед до самої людини. Я твердо переконаний, що виховання людського благородства в дитячому серці починається з олюднення його ставлення до людей, одухотворення цього ставлення чистими, піднесеними почуттями поваги до людини і передусім до матері й батька» [7, с. 164].

Любов до дитини повинна поєднуватися з глибокою вірою в нею, її можливості, її майбутнє: «Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини» [7, с. 8]; «Оптимізм, віра в людину – невичерпне джерело творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя й вихованця» [7, с. 18].

Спілкування – це комплексне, широке поняття. До структури будь-якого акту спілкування входять комунікація (обмін інформацією), інтеракція (зв'язки і впливи учасників), соціальна перцепція (сприймання, розуміння і оцінка людини людиною).

Комунікація, як обмін інформацією між людьми, здійснюється за допомогою мови та акту мовлення (мовленнєвого висловлювання), в якому адресант втілює свою комунікативну мету. Категорії «спілкування», «комунікація», «інтеракція», «мовленнєва діяльність» об'єднують терміном «комунікативна діяльність». Отже, поняття «комунікативна діяльність» – ширше і охоплює процеси спілкування та процеси мовної комунікації.

Як показує аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору становить орієнтація на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може забезпечити людину можливостями орієнтуватись у сучасному суспільстві, в інформаційному просторі та в умовах швидкоплинного ринку праці. Компетентнісно орієнтований підхід у навчанні став новим концептуальним орієнтиром системи освіти.

Згідно із новим тлумачним словником української мови поняття «компетенція» охоплює такий зміст: добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [5, с. 874].

Зазначене тлумачення свідчить, що компетенція – це сукупність знань щодо змістових і нормативних аспектів діяльності. Водночас, володіння компетенцією є необхідною умовою здійснення діяльності, чинником її регуляції та успішності. Так, за відсутності мінімально достатнього рівня компетенції у сфері мовленнєвої комунікації (володіння словником, граматичними нормами, вимовою звуків), комунікативну діяльність здійснити неможливо.

У технології створення іміджу вагому роль відіграє комунікативна компетенція педагога. І. Луценко визначає її як «здатність розуміти чужі й створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, використовуючи вербальні і невербальні засоби, спирається на знання про світ, які забезпечують змістовий план висловлювання, оволодіння національними мовними одиницями, українським мовленнєвим етикетом, знання мови як системи, вміння створювати тексти з урахуванням ситуації спілкування та мовленнєвого наміру» [4, с. 70].

Обґрунтовуючи поняття «комунікативна компетенція», дослідники виокремлюють в її структурі найважливіші складники, передусім, мовну й мовленнєву. Якщо мовна компетенція визначається як потенціал лінгвістичних знань, то мовленнєва компетенція – це мовна система в дії, використання мовних засобів, закономірностей їх функціонування для побудови висловлювань як для нескладного вираження почуттів, так і для передачі інтелектуальної інформації. Отже, мовна компетенція є основою мовленнєвої, їх формування ґрунтується на усвідомленні основної функції мови – комунікативної.

Мистецтво педагога – переважно мовленнєве, і від ступеня оволодіння ним значною мірою залежить, чи досягне він не лише уваги дітей, а й значно важливішого – співпраці, розвитку сприйняття всього нового. Кожна фраза педагога покращує сприйняття, спрямовує рух творчого пошуку, встановлює певний рівень взаємин з дітьми. Слово, зазначав В. Сухомлинський, є дуже важливим засобом виховання: «В устах вихователя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент у руках музики, як фарби в руках митця, як різець і мармур у руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – скульптури, так і без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це щось ніби місточок, яким наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [6, с. 169].

Важливим у технології створення іміджу педагога є вміння розвинути комунікативну компетенцію, що вимагає тренування таких умінь і навичок: спілкуватися на людях; через правильно сплановану систему спілкування організувати творчу діяльність дітей; цілеспрямовано організовувати спілкування та керувати ним; самому мислити критично та креативно й навчати цьому своїх вихованців; завойовувати ініціативу в спілкуванні, спрямовувати її на ширше пізнання істини; прислуховуватися до думки інших, підтримувати чи спростовувати її мудро і толерантно.

Відтак, у сучасних умовах розвитку освіти пріоритетна увага повинна надаватися формуванню нової генерації педагогічних кадрів, яка здатна до новітніх прогресивних підходів, зможе забезпечити модернізацію освіти, виявлятиме новаторство, творчість. Педагогічне спілкування є важливим складником іміджу педагога, а сформованість комунікативної компетенції відіграє значну роль у становленні

професіоналізму педагога, реалізації особистісних педагогічних завдань, формуванні власного іміджу. Сучасні підходи до особистості педагога-вихователя дошкільного навчального закладу співзвучні ідеям, гуманістичним ідеалам авторської психолого-педагогічної системи великого українського педагога-мислителя В. Сухомлинського.

Подальшого дослідження, вважаємо, потребує питання аналізу інших видів професійної компетентності педагога-вихователя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 т.] / І. Д. Бех. – К. : «Либідь», 2003. – Т. 1. – 278 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». – К. : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с.
3. Ладанов И. Д. Практический менеджмент (Психотехника самотренировки) / И. Д. Ладанов. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 491 с.
4. Луценко І. О. Теоретичні та методичні засади розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери дитини. Від народження до 6 років : [монографія] / І. О. Луценко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 291 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : [у 3 т.] / [упоряд. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2004. – Т. 1. – 926 с.
6. Сухомлинський В. О. Слово про слово / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 160–167.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.